

ПОБОЧЕНКО Л.М.,
Інститут міжнародних відносин НАУ,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу,
к.е.н, доц.

ГЛУШАЧЕНКО С.С.,
Інститут міжнародних відносин НАУ,
студент

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

***Анотація.** У статті висвітлюється регіональні аспекти інвестиційної діяльності ТНК в умовах виходу світової економіки зі світової фінансової кризи.*

Ключові слова: міжнародні корпорації, прямі іноземні інвестиції, ТНК, інвестиційна діяльність, фінансово-економічна криза.

***Аннотация.** В статье освещаются региональные аспекты инвестиционной деятельности ТНК в условиях выхода мировой экономики из мирового финансового кризиса.*

Ключевые слова: международные корпорации, прямые иностранные инвестиции, ТНК, инвестиционная деятельность, финансово-экономический кризис.

***Annotation.** The article highlights the regional dimension of the investment activities of transnational corporations in the global economy out of the global financial crisis.*

Key words: multinational corporations, foreign direct investment, TNCs, investment, financial and economic crisis.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі нараховується біля 82 000 міжнародних корпорацій, які мають 810 000 зарубіжних філіалів. Ці компанії відіграють головну та всезростаючу роль у світовій економіці. Економічна та фінансова криза наклала серйозний відбиток як на глобальному рівні так і на індивідуальному рівні кожної компанії. Це відобразилося у зменшенні прибутків, скороченні вкладень та виробництва, та вимушений реструктуризації. Проте, у короткостроковій перспективі на 2011-2012 роки очікується повільне зростання рівня ПЗІ, але через значне зниження прибутків корпорацій він буде низьким. Але, незважаючи на це, міжнародні корпорації сподіваються на відновлення своїх рівнів інвестиційних витрат у 2011 році, роблячи їх ще більшими у 2012 році; половина з них навіть передбачає, що їх витрати на ПЗІ у 2012 році перевищать рівень 2008 року.

На глобальних потоках ПЗІ в усьому світі надзвичайно серйозно позначилася фінансово-економічна криза. Приплив таких інвестицій скоротився з 1,7 трлн. дол. США в 2008 року до менше ніж 1,2 трлн. дол. США в 2009 році, в 2010 року він трохи відновився (до 1,4 трлн. дол. США) та на початку 2011 року він дещо відновив свій ріст (приблизно до 1,8 трлн. дол. США). Криза змінила ландшафт ПЗІ: інвестиції в країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою різко збільшилися, а їхня частка в глобальних потоках ПЗІ в 2010 році досягла 43%. Частково це було зумовлено одночасним значним скороченням припливу ПЗІ в розвинені країни (29%) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним внеском у дослідження різних аспектів глобалізації світової економіки та діяльності ТНК стали відомі праці вітчизняних вчених: В.П. Степаненка, Ю.М. Пахомова, А.А. Чухна, А.С. Філіпенка, О.В. Плотнікова, В.Є. Новицького, Є.Г.Панченка, В.С.Будкіна, В.В.Рокочої, О.І.Рогача, О.Г.Білоруса, Д.Г.Лук'яненка, І.В.Бураковського, М.А.Дудченка, А.П.Румянцева та російських науковців – М.М.Богуславського, Л.Д. Градобитової, Є.В.Ленського, О.О. Миронова, А.О. Стриженко, Г.Г. Чибрикова, В.Є. Черкасова, В.А. Цветкова та інших.

Серед авторів Заходу, дослідження яких присвячені проблемам розвитку міжнародних економічних відносин та виявленню місця ТНК у світовому господарстві, варто відзначити роботи таких дослідників як: М. Аокі, Дж. Даннінг, Р. Вернон, О. Вільямсон, Ч. Гіл, Е. Грехем, Р. Коуз, П. Маклінський, Е. Пенроуз, Г. Перлмуттер, І. Самсон, Р. Стобаух, С. Хаймер, П. Фішер.

Разом з тим, поряд з значною кількістю наукових праць з даної проблематики, недостатньо уваги дослідників приділяється питанням регіональних аспектів розвитку інвестиційної діяльності ТНК в умовах виходу світової економіки зі світової фінансової кризи.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінка регіональних аспектів розвитку інвестиційної діяльності ТНК в умовах виходу світової економіки зі світової фінансової кризи.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- дослідити аспекти впливу інвестиційної діяльності ТНК на економічний розвиток країни;
- обґрунтувати приплив іноземних інвестицій в регіони світу;

– оцінити регіональні особливості розвитку інвестиційної діяльності ТНК в умовах виходу світової економіки зі світової фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки фінансово-економічна криза й поглиблення економічного спаду серйозно торкнулися всіх основних економічних держав світу, приплив ПЗІ в розвинені країни й відтік інвестицій з них, які досягли своїх історичних піків в 2007 році, в 2008 – I кварталі 2009 року різко скоротилися. Ввіз ПЗІ скоротився на 29% до 962 млрд. дол. США, і ці скорочення відбулися у всіх основних приймаючих країнах, за винятком США. У той же час приплив ПЗІ в США, головним чином з боку європейських інвесторів, збільшився на 17% і досяг історично рекордного рівня 316 млрд. доларів США [2].

В 2010 році через наслідки, що зберігаються, фінансової кризи й уповільнення економічного росту в розвинених країнах спостерігалось скорочення як припливу ПЗІ в ці країни, так і відтоку інвестицій з них. Через падіння корпоративних прибутків, обмеженого доступу до фінансових ресурсів і підвищення вартості фінансування міжнародні корпорації скорочували свої інвестиційні програми. Приплив ПЗІ в I кварталі 2009 року був на 24% менше, ніж в останньому кварталі 2008 року, а обсяг транскордонних ЗІП у першій половині 2009 року скоротився в порівнянні із другим півріччям 2008 року більш ніж на 40%.

У 2010 році потоки ПЗІ знову стали більш динамічними. Обсяги транскордонних злиттів і поглинань, що усе ще залишалися в 2009 році на низькому рівні 250 млрд. дол. США, за перші п'ять місяців 2010 року виростили в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року на 36% [1].

Спад ПЗІ в 2009 році в основному пояснюється різким скороченням транскордонних ЗіП. Придбання за кордоном знизилися на 34% (за вартістю - на 65%), у той час як число нових проектів ПЗІ зменшилося на 15%. Глобальна динаміка потоків ПЗІ затушовує більш різноманітну реальну картину по регіонах. Більша частина ПЗІ в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою надходила в невелике число країн і переважно у великі країни з ринком, що формується.

Після майже десятиліття безперервного росту приплив ПЗІ в Африку скоротився до 59 млрд. дол., що означає зниження на 19% проти 2008 року, головним чином у результаті падіння глобального попиту й цін на сировину. При цьому постраждали виробники сировинних товарів у Західній і Східній Африці. Знизився й приплив інвестицій у Північну Африку, незважаючи на більш диверсифіковану структуру ПЗІ й продовження програм приватизації. У секторі послуг в Африці скорочення інвестицій носило в порівнянні з іншими секторами менш виражений характер. Завдяки розширенню масштабів діяльності найбільшим одержувачем вступників ПЗІ стала телекомунікаційна галузь. Відновлення цін на сировинні товари й збереження інтересу з боку азіатських країн з ринком, що формується, підживляли повільну підвищувальну тенденцію в динаміці потоків ПЗІ в Африці в 2010 році (рис. 1.) [3]:

Протягом минулих декількох років міжнародні корпорації із країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою усе ширше розміщали свої інвестиції в Африці. У період 2005 - 2010 років на них доводилося 22% вступників у регіон інвестицій проти 18% в 1995- 1999 роках. У числі найбільш активних можна назвати інвесторів з Китаю, Малайзії, Індії й Ради співробітництва країн затоки (РСЗ), хоча на частку Африки по-колишньому доводиться лише децима їх ПЗІ. Активніше заробили в регіоні й інвестори з південної частини Африки й Північної Африки. Ці нові джерела інвестицій не тільки створюють додаткові можливості для розвитку, але й, як очікується, виявляться більш стійкими в порівнянні із традиційними, створюючи потенційний буфер на випадок криз.

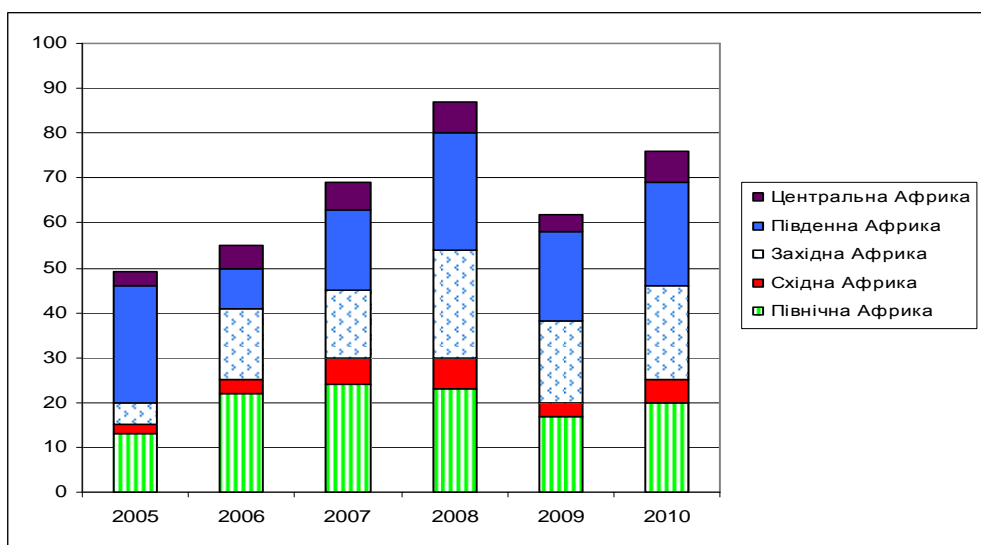

Рис. 1. Приплив ПЗІ в регіони Африки, (млрд. дол. США)

Обсяг інвестицій, що вивозяться з Африки, у цілому скоротився наполовину до 5 млрд. дол. Однак вивіз інвестицій з південної частини Африки збільшився в 2010 році на 1,6 млрд. дол. США завдяки південноафриканським інвестиціям, що розміщалися головним чином в інших країнах Африки. Незважаючи на

це, найбільшим регіональним джерелом інвестицій, що вивозяться, залишалася Північна Африка, на яку доводиться понад 50% від сукупного показника.

В динаміці потоків ПЗІ в Південну, Східну і Південно-Східну Азію було зареєстроване найбільше з 2001 року зниження, але вони першими повинні відновитися після нинішнього спаду. Ввіз інвестицій у регіон упав в 2009 році на 17% до рівня 233 млрд. дол. головним чином у результаті скорочення транскордонних ЗіП, що було особливо істотним у секторі послуг (-51%). В умовах обвального падіння інвестицій з розвинених країн зміцнилися позиції внутрішньо регіональних інвесторів, на яких у цей час доводиться до половини сумарного обсягу завезених у регіон ПЗІ. Сукупний обсяг вивозу ПЗІ із країн регіону знизився на 8% до 153 млрд. дол., при цьому покупки по лінії транскордонних ЗіП упали на 44% [4].

На тлі цих тенденцій Китай продовжував розширювати вивіз інвестицій у не фінансовому секторі, постійно вишукуючи нові можливості доступу до мінеральних ресурсів і можливості в секторі ЗіП, що виникають завдяки глобальній реструктуризації промисловості.

Відновлення рівнів ПЗІ в Південній, Східній та Південно-Східній Азії вже почалося, і, цілком ймовірно, цей процес буде набирати темп, оскільки даний регіон грає одну із провідних ролей у пошавленні глобальної економіки. Зокрема, розширення припливу ПЗІ в Китай і Індію намітилося вже в середині 2010 року, і, як очікується, стійка динаміка їхнього вивозу ПЗІ в 2011 році поверне показники вивозу інвестицій з регіону на траєкторію росту. Разом з тим, у випадку чотирьох нових індустріальних країн (Гонконг (Китай), Республіка Корея, Сінгапур і Китайську провінцію Тайвань) рівні ввозу й вивозу ПЗІ будуть, цілком ймовірно, відновлюватися повільно й у помірних масштабах (Рис. 2.) [6].

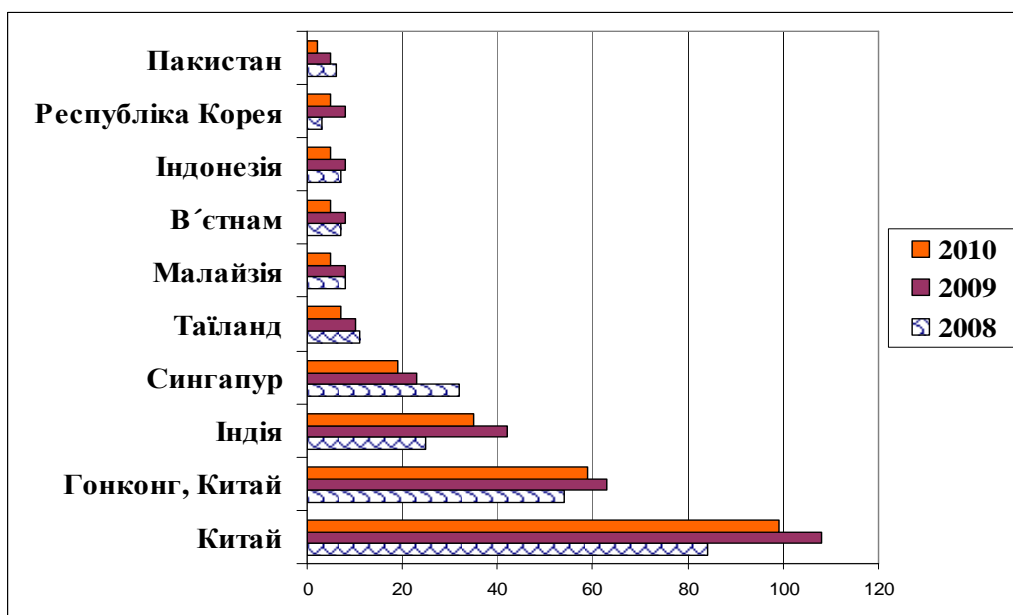

Рис. 2. Південна, Східна та Південно-Східна Азія: топ 10 реципієнтів припливу ПЗІ з 2008 – 2010 рр., (млрд. дол. США)

Внутрішньорегіональні інвестиції, що розширюються в Азії служать одним з інструментів поширення технології "рециклювання" порівняльних переваг і підвищення конкурентоспроможності. Цей фактор відіграє важливу роль у поетапній модернізації галузей країн на різних стадіях розвитку. Регіональна інтеграція й економічний зліт Китаю в цей час прискорюють цей процес, створюючи можливості для розвитку більш широкого кола країн, включаючи такі НРК, як Камбоджа, Лаоська Народно-Демократична Республіка й М'янма. Крім того, процес поетапної модернізації вийшов за рамки таких галузей, як електроніка, і охоплює продукцію більш високих технологій.

Жорсткість умов на міжнародних кредитних ринках і скорочення міжнародної торгівлі вдарили по припливу ПЗІ в Західну Азію, що скоротились в 2009 році на 24% до 68 млрд. дол. США. За винятком Катару, Кувейту й Лівану, ввіз ПЗІ знизився по всьому регіоні. Сильніше всього постраждали Туреччина й Об'єднані Арабські Емірати. У Туреччині обрушився ринок транскордонних ЗіП і серйозно постраждали глобальні орієнтовані на експорт галузі. Вивіз ПЗІ із країн регіону, 87% яких надходять із країн ССЗ, упав на 39% до 23 млрд. дол. США. Росту інвестицій, що вивозяться із Саудівської Аравії, виявилось недостатньо, щоб нейтралізувати негативні наслідки кризової ситуації "Дубай уорлд". Розраховуючи на загасання цієї кризи й стабілізацію міжнародних кредитних ринків, уряду країн Західної Азії не стали коректувати грандіозні інфраструктурні плани, і цей фактор підтримував процес відновлення рівнів увезених ПЗІ в 2010 році (Рис. 3.) [4]:

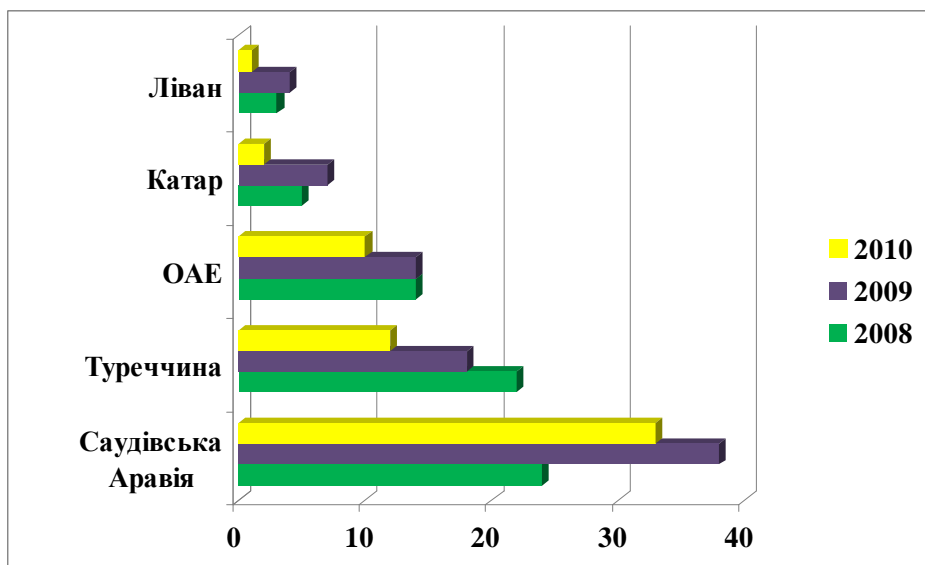

Рис. 3. Західна Азія: топ 5 реципієнтів ПЗІ, (млрд. дол. США)

З іншого боку, динаміка вивозу інвестицій у короткостроковому плані буде залишатися млявою. Державні підприємства, що є головними інвесторами в регіоні, переорієнтувалися на внутрішній ринок, і кризова ситуація "Дубай уорлд" буде продовжувати впливати на вивіз ПЗІ з Об'єднаних Арабських Еміратів.

В умовах глобальних економічних і фінансових потрясінь приплив ПЗІ в країни Латинської Америки й Карибського басейну скоротився до 117 млрд. дол. США, знизившись із рівня 2009 року на 36%. У цілому по регіоні сильніше всього постраждала Бразилія, де скорочення вступників інвестицій склало 42%, однак при цьому ця країна залишалася найбільшим одержувачем ПЗІ. Обрушився регіональний ринок транскордонних ЗіП, показники якого в 2009 році пішли в негативну зону через продажі закордонних філій вітчизняним компаніям, особливо в Бразилії. Рівень надходження ПЗІ дещо відновився в 2010 році й очікується тенденція до росту в середньостроковій перспективі, оскільки, по даним обстежень інвесторів, Бразилія й Мексика по-колишньому котируються як об'єкти додатка інвестицій (Рис. 4.) [5]:

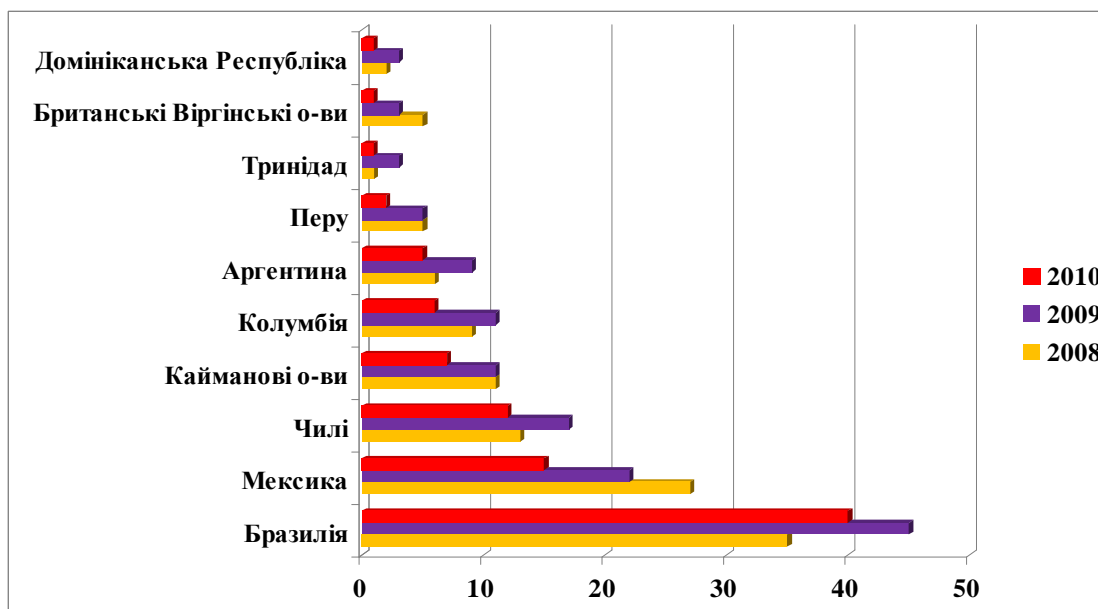

Рис. 4. Латинська Америка та Карибський басейн: топ 10 реципієнтів припливу ПЗІ з 2008-2010 рр., (млрд. дол. США)

Показник вивозу ПЗІ Бразилії склав мінус 10 млрд. дол. США, що пояснюється різким збільшенням внутріфірмових кредитів, надаваних бразильськими закордонними філіями своїм головним компаніям. У результаті вивіз інвестицій з регіону впав на 42%. Проте показник транскордонних покупок по лінії ЗіП, що відбувалися міжнародними корпораціями регіону, головним чином у розвинених країнах, зріс на 52% до рівня 3,7 млрд. дол. Триваючий процес становлення МК регіону, що почався в 2003 році, буде створювати основу для вивозу ПЗІ в середньостроковому плані. Середньорічний показник вивозу ПЗІ країн Латинської Америки й Карибського басейну зріс із 15 млрд. дол. США у період 1991- 2000 років до 48 млрд. дол. в 2003- 2010 роках.

Усе більше латиноамериканських компаній, в основному з Бразилії й Мексики, виходять за рамки регіону, розширюючи свою діяльність головним чином у розвинених країнах.

Крім сприятливої економічної обстановки в регіоні з 2003 року, зміцненню позиції вітчизняних фірм на внутрішньому ринку й подальшому розширенні їхньої діяльності за рубежом сприяла й державна політика. Головними закордонними інвесторами регіону сьогодні найчастіше є самі великі й найбільш зрілі ділові групи, що домоглися процвітання в епоху заміщення імпорту. Крім того, у результаті проведення приватизаційної політики в таких країнах, як Бразилія й Мексика, з'явилися "національні чемпіони". Пізніше в Бразилії процес розширення діяльності компаній з виходом на зовнішні ринки опирався на уведені урядом стимули, включаючи адресні кредитні лінії. Однак подальше розширення може гальмуватися обмеженим доступом до вітчизняного фінансування в сполученні з існуючою напруженою ситуацією на міжнародних фінансових ринках. Позитивну роль для цих міжнародних корпорацій будуть продовжувати такі фактори, як їхні низькі коефіцієнти співвідношення боргу й прибутку, обмежені розміри діяльності в галузях, найбільш постраждалих від кризи, і відносно високий ступінь опірності економіки регіону.

Після восьми років підвищувальної тенденції приплив ПЗІ в Південно-Східну Європу і Співдружність Незалежних Держав (СНД) скоротився до 69,9 млрд. дол., знизившись проти рівня 2008 року на 43%. В 2009 році було відзначено зменшення припливу ПЗІ в обидва субрегіони, хоча динаміка потоків у Південно-Східну Європу постраждала менше в порівнянні з потоками інвестицій у СНД. Через млявий внутрішній попит, зниження очікуваної прибутковості проектів у секторі природних ресурсів і вичерпання джерел ПЗІ, вкладених по "кругових схемах", приплив ПЗІ в Російську Федерацію скоротився майже вдвічі. Незважаючи на це, Російська Федерація в 2009 році посідала шосте місце в списку головних об'єктів додатка інвестицій у світі. Ринок транскордонних ЗІП обрушився через відсутність активності з боку компаній з ЄС, що є найбільшими інвесторами в регіоні. У той же час відзначався ріст інвестицій із країн, що розвиваються, зокрема Китаю (Рис. 5.) [6]:

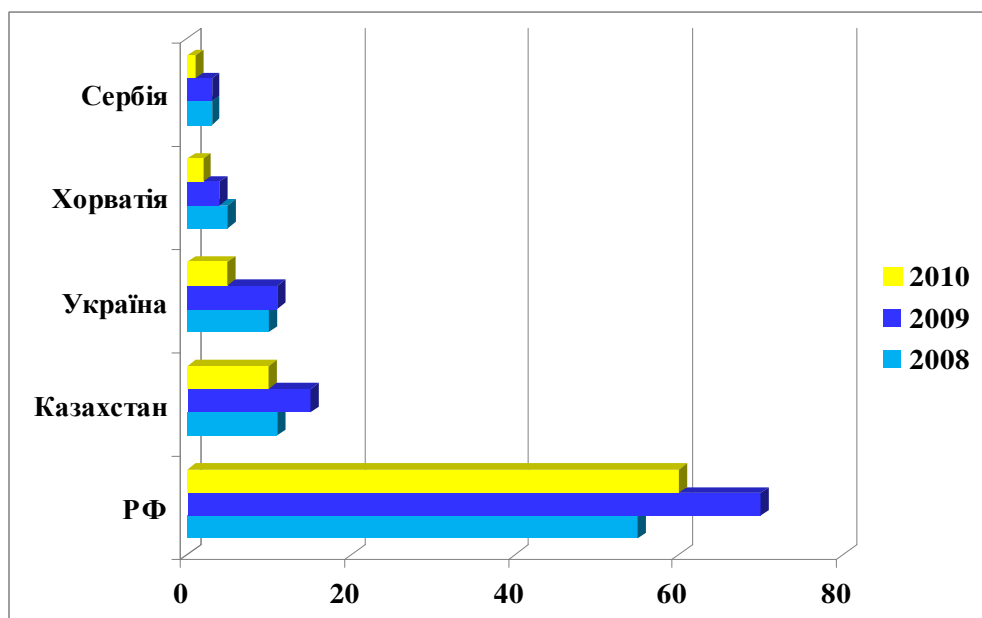

Рис. 5. Південно-Східна Європа та СНД: топ 5 реципієнтів припливу ПЗІ з 2008-2010 рр., (млрд. дол. США)

На відміну від припливу ПЗІ скорочення вивозу таких інвестицій з регіону було не настільки різким (-16%). В 2010 році Російська Федерація – безумовно найбільше джерело ПЗІ, що вивозяться з регіону, - стала чистим зовнішнім інвестором. Такі фактори, як зміцнення цін на сировину, новий раунд приватизації й економічний підйом у країнах, що є великими експортерами сировини (Казахстан, Російська Федерація і Україна), повинні були основою для помірного поживлення динаміки ПЗІ в регіоні в 2010 році.

Обсяги ПЗІ в банківській галузі Південно-Східної Європи росли з перших років нового тисячоріччя завдяки здійсненню великих програм реструктуризації й приватизації. У результаті на кінець 2008 року 90% банківських активів належало закордонним власникам. Іноземні банки зіграли позитивну роль у регіоні під час глобальної фінансової кризи. Разом з тим недавня криза у зв'язку з державним боргом Греції відродила побоювання із приводу того, що великі масштаби присутності закордонних банків можуть стати каналом переносу системних ризиків у регіон.

Найбільш сильне падіння по всіх регіонах було відзначено в динаміці припливу ПЗІ в розвинені країни - на 44% до рівня 566 млрд. дол. США. Однак скорочення було не настільки масштабним, як під час попереднього економічного спаду 2000-2003 років, хоча нинішні економічні й фінансові потрясіння виявилися набагато серйозніше. Сильніше всього цей процес торкнувся Північної Америки, у той час як 27

країн - членів ЄС краще тримали удар і, наприклад у Німеччині, було зафіксоване збільшення на 46%, головним чином завдяки різкому росту внутріфірмових кредитів.

З іншого боку, потоки ПЗІ в Об'єднане Королівство, ще одну велику приймаючу країну в регіоні, зменшилися в порівнянні з попереднім роком на 50%. Транскордонні ЗіП упали в розвинених країнах на дві третини, причому угоди в секторі обробної промисловості скоротилися приблизно на 80%.

Невелике поживлення економіки стабілізувало приплив інвестицій у 2010 році й дещо дозволило вивести надходження ПЗІ в розвинені країни на рівні 2009 року. Триваючий процес лібералізації в таких областях, як електроенергетика, розвиток регіональної інтеграції й інтерес, що зберігається, з боку міжнародних корпорацій, що базуються в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою, повинні сприяти поліпшенню перспектив розміщення ПЗІ в розвинених країнах у середньостроковому плані. Також після падіння в 2009 році на 48% рівень вивозу ПЗІ в 2010 році дещо відновився й у середньостроковому плані темпи росту зросли завдяки поліпшенню перспектив розвитку економіки в усьому світі й, зокрема, у країнах, що розвиваються. Однак розвиток цієї збільшуючої тенденції цілком може порушитися через відчуття зростаючого ризику дефолту по державному боргу в ряді країн Європи з його можливим подальшим розповзанням у зоні євро [2].

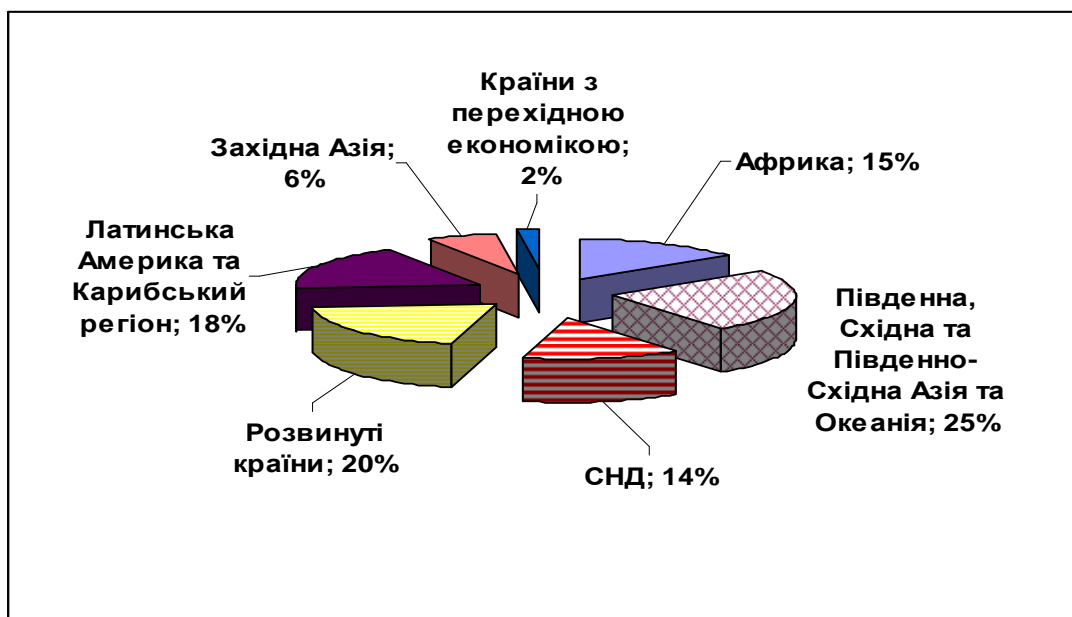

Рис. 6. Розподіл припливу ПЗІ по регіонам світу в 2010 році

В 2010 році через наслідки, що зберігаються, фінансової кризи й уповільнення економічного росту в розвинених країнах спостерігалось скорочення як припливу ПЗІ в ці країни, так і відтоку інвестицій з них. (див. рис. 6.). Через падіння корпоративних прибутків, обмеженого доступу до фінансових ресурсів і підвищення вартості фінансування міжнародних корпорацій скорочували свої інвестиційні програми. Приплив ПЗІ в I кварталі 2010 року був на 24% менше, ніж в останньому кварталі 2009 року, а обсяг транскордонних ЗіП у першій половині 2010 року скоротився в порівнянні із другим півріччям 2009 року більш ніж на 40%.

Висновки: Економічний спад відродив давні побоювання в розвинених країнах із приводу впливу інтернаціоналізації, що підсилюється, виробництва на рівень зайнятості в себе будинку. У результаті стрімкого зростання вивозу ПЗІ протягом минулого десятиліття всі частіше працівники міжнародних корпорацій розвинених країн зайняті за кордоном. У той же час ПЗІ дозволяють рятувати робочі місця або розширювати вітчизняну зайнятість, якщо в результаті їхнього розміщення експортується продукція країни базування або підвищується конкурентоспроможність компаній, що інвестують. Проведені дослідження не дають однозначної відповіді щодо впливу вивозу ПЗІ на процес скорочення робочих місць на вітчизняному ринку. Справді, характер наслідків залежить від виду інвестицій, розміщення філій і стратегій міжнародних корпорацій в області зайнятості.

Загальносвітовий приплив інвестицій перевищив в 2010 році 1,2 трлн. дол. США, а в 2011 році, як очікується, складе 1,3-1,5 трлн. дол. США, і, порядку, 1,6-2 трлн. дол. в 2012 році. Однак ці оцінки майбутніх ПЗІ пов'язані з ризиками й факторами невизначеності, включаючи крихкість поживлення глобальної економіки [1].

Список використаних джерел:

1. World investment report 2009. Transnational corporations and the Infrastructure Challenge. 411 p.
2. The Fortune Magazine/Fortune 1000. money.cnn.com/magazines/ fortune/fortune500/2010/full_list/.

3. Department of Economic and Social Affairs, 2010. Africa database. United Nations, New York, October. – 2010. – 28 p.
4. Department of Economic and Social Affairs, 2010. Asia and the Pacific database. United Nations, New York, October. – 2010. – 20 p.
5. Department of Economic and Social Affairs, 2010. Latin America and the Carribean database. United Nations, New York, October. – 2010. – 27 p.
6. Department of Economic and Social Affairs, 2010. Western Asia database. United Nations, New York, October. – 2010. – 22 p.